

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

חמ"ד בית חינוך קמשפחה

מפתח הלב

מתוך

אמונה

טהרת הלשון בשילוב נתינה

למורים

שנת הגבורה

תוכנית רב-שנתית לשעת החינוך ולבניית התוכנית הבית-ספרית

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

תוכן העניינים:

3.....	הדרכה תורנית
13.....	טבלה מארגנת לשכבה הצעירה.....
15.....	טבלה מארגנת לשכבה הבוגרת.....
17.....	מדריך למורה.....
19.....	סדנא למורים, קדושת הלשון ושמירת הלשון

הדרכה תורנית למורים – טהרת הלשון

ראשי פרקים:

עמוד 3	פתיחה
עמוד 4	מקור המצווה
עמוד 4	הגדרת האיסור
עמוד 5	מהות המצווה
עמוד 6	שמירה על ערך צנעת הפרט מול ערך חירות האדם וחופש הביטוי
עמוד 6	חומרת איסור לשון הרע ועונשו
עמוד 6	איסור לשון הרע חמור מהעבירות החמורות ביותר בתורה
עמוד 7	לשון הרע מרחיקה את האדם מה'
עמוד 7	משמעות עצומה למילה
עמוד 7	הקב"ה מתנהג איתנו מידה כנגד מידה על פי התנהגותנו
עמוד 8	עונשו של החוטא
עמוד 8	לשון הרע לתועלת - מותר
עמוד 9	קשיי המצווה והדרכות לקיומה
עמוד 9	על החפץ חיים
עמוד 10	תולדותיו
עמוד 11	סיום
עמוד 12	תפילה לשמירת הלשון

פתיחה:

"מה אתה נרעש כל כך? נכון, אמרתי על מישהו דבר רע, אז מה כל כך נורא בזה, זו אמת וכולם יודעים את זה! בסדר, דיברתי לשון הרע או רכילות (אני לא ממש יודע מה ההבדל), אבל תגיד לי, באמת אני לא מבין, מה כל כך חמור במה שעשיתי? שמעתי שעל פי חז"ל עשיתי משהו נורא כל כך, שהוא אפילו חמור יותר מעבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. מה כבר עשיתי? רק אמרתי כמה מילים..."

לדאבונו, רבה העזובה והזלזול באיסורי לשון הרע ורכילות, עד שבעיני רבים נדמית הזהירות מאיסורים אלו כמילי דחסידותא (הנהגות רק למי שרוצה להיות חסיד, ולא חיוב מן הדין), ונעשה הדבר כהיתר כאילו אין איסורים אלו קיימים כלל. חכמינו החמירו בעוון זה מאוד, והחשיבוהו כעבירה חמורה שבחמורות¹.

איננו מעריכים נכונה את כוחה של הלשון. הכוח האצור בלשונו גדול הרבה יותר מכל מה שנוכל לתאר לעצמנו. הרי זה כאילו ביצענו העברה בנקאית בכרטיס האשראי שלנו ובעקבותיה מתברר כי סכום עתק הועבר באמצעות כרטיס הפלסטיק הקטן ממדינה אחת לרעותה, והותיר אותנו בגירעון עצום. דומה עלינו בעת דיבורנו כאילו אנו עוסקים בחילופי מילים בלבד, בעוד שלמעשה

¹ מתוך "קריאה גדולה מגדולי ומאורי הדור" בתחילת הספר חפץ חיים השיעור היומי, הרב שמעון פינקלמן והרב יצחק ברקוביץ

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

אנו הופכים עולמות? וידועה האמרה: אדם מקפיד על מה שמכניס לפה אך לא מקפיד על מה שמוציא מהפה.

ברצוננו לברר: מהם היסודות של מצוות שמירת הלשון? מה כוללת המצווה ומהם האיסורים השונים? מה ההבדל בין המושגים? וכיצד יכולה אפילו מילה אחת להיות חמורה כל כך?

מקור המצווה

מקור איסור רכילות ולשון הרע הוא בתורה בספר ויקרא (י"ט, ט"ז):

"לא תלך רכיל בעמך, לא תעמד על דם רעך אָנִי ה'".

בפסוקים הבאים יש איסורים נוספים הקשורים לאיסור זה: "לא תשנא את אחיך בלבבך; הֹכֵחַ תֹּכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ, וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֶטָּא. לֹא תִקֵּם וְלֹא תִטּוֹר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ, וְאַהֲבָתְךָ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ אָנִי ה' (פסוקים י"ז-י"ח).

וכך כותב הרמב"ם²: "המרגל בחברו - עובר בלא תעשה, שנאמר 'לא תלך רכיל בעמך' (ויקרא י"ט, ט"ז). עוון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות מישראל; לכך נסמך לו 'לא תעמד על דם רעך' (שם). וכן כתוב בירושלמי⁴: 'תני רבי ישמעאל: 'לא תלך רכיל בעמך' - זו רכילות ולשון הרע'".

הגדרת האיסור

ישנם ארבעה סוגים של לשון הרע ורכילות (שלושת הראשונים אסורים מדאורייתא, הרביעי אסור מדרבנן). הרמב"ם מפרט זאת בספר המדע פרק ז', א':

1. **רכילות** – אדם אומר לחברו שמישהו אחר דיבר עליו, אפילו דברי אמת. "זה שהוא טוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך וכך אמר פלוני, כך וכך שמעתי על פלוני: אף על פי שהוא אומר אמת - הרי זה מחריב את העולם".

2. **לשון הרע** - דיבור בגנות חברו, אפילו דברי אמת. "יש עוון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה, והוא - לשון הרע... המספר בגנות חברו אף על פי שאומר אמת... והמספר דברים שגורמים... להזיק חברו בגופו או בממונו, ואפילו להצר לו או להפחידו".

לשון הרע בצנעה: סיפור בגנות אדם ללא הזכרת שמו, אבל מובן לכולם על מי מדובר.

3. **הוצאת שם רע** - דיבור בגנות חברו דברי שקר. "אבל האומר שקר - מוציא שם רע על חברו נקרא".

4. **אבק לשון הרע** - סיפור המשתמע לשני פנים, לטוב ולרע. ומוסיף הרמב"ם: "וכל המספר בטובת חברו בפני שונאיו - הרי זה אבק לשון הרע, שזה גורם להם שיספרו בגנותו".

הרמב"ם מביא מושג נוסף: **בעל לשון הרע**, ומסכם:

"כל אלו הם בעלי לשון הרע, שאסור לדור בשכונתם, וכל שכן לישוב עימיהן, ולשמוע דבריהם. ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר, אלא על לשון הרע בלבד".

² כנ"ל

³ ספר המדע, הלכות דעות פרק ז', א'

⁴ גמרא ירושלמי פאה פרק א', הלכה א'

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

לסיכום ההגדרות⁵:

1. רכילות: שמספר לאדם מה אמרו עליו, דברים שמביאים למריבה - אמת; גנות; גם בלי גנות.
2. לשון הרע: גנות; אמת.
3. מוציא שם רע: גנות; שקר.
4. אבק לשון הרע: דברים שיכולים להתפרש גם לגנות או דברים שאין בהם גנות, אבל יגרמו ללשון הרע.

מהות המצווה

שמירת הלשון היא **התכנית האלוקית לחיים איזלאיים** - רצון ה' הוא שיהיה טוב לבריותיו וזה על ידי שיהיה שלום ביניהם, כמו שמצאנו במקורות הבאים:
- "משורשי המצווה - כי השם חפץ בטובת הבריות אשר ברא וצונו בזה כדי להיות שלום בינינו, כי הרכילות סיבה לריב ומצה ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות" (ספר החינוך מצווה רל"ו).

- וכן במדרש: "כך אמר להם הקב"ה לישראל, בני... מה אני מבקש מכם, הא אני מבקש אלא כדי שתהיו אוהבין זה את זה, ותהיו מכבדין זה את זה, ותהיו יריאין זה מזה, ולא ימצא בכם לא עבירה ולא גזל ולא דבר מכוער" (אליהו רבה (איש שלום) פרשה כ"ו).

דיני התורה, בכל הקשור לדיבור, הם היסודות המביאים את בני האדם לחיים טובים בצוותא זה עם זה. הלכות שמירת הלשון הם הכלים להכשרתנו ביחסי אנוש. הם מלמדים אותנו כיצד להתייחס זה לזה בדרך הטובה ביותר, כיצד להימנע מלזרוע זרעי שנאה המביאים לכאב ולסבל, וכיצד לעקור מלבנו את הכעס, את המרירות ואת הקנאה, ולהסיר מעם ישראל את המריבות, את הפגיעות ואת המחלוקות.

וכמו שיש מצווה להימנע מלדבר ומלשמוע לשון הרע ורכילות – כך יש מצווה בלשון הטוב. למשל, הרמב"ם פוסק במצוות אהבת ישראל: "מצווה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר 'וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ' (ויקרא י"ט, י"ח). לפיכך צריך לספר בשבחו" (משנה תורה, הלכות דעות ו', ג'), כלומר כאשר אדם מספר בשבח חברו הוא מקיים מצוות עשה מדאורייתא של 'וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ'."

אם כן, יש מצווה להרבות בדיבורים טובים, לגרום ולסייע שישמעו לשון טוב, ובזה מרבה אהבה ואחוה בין בריותיו של הקב"ה, ואשרי הזוכה לזה. כמו שכתוב בתהלים (ל"ד, י"ג-ט"ו): "מִי הָאִישׁ הַחֲפֵץ חַיִּים, אֲהַב יָמִים לְרֵאוֹת טוֹב - נָצַר לְשׁוֹנָד מָרָע; וּשְׁפָתָיו מִדְּבַר מְרָמָה. סוֹר מִרָע, וַעֲשֵׂה טוֹב; בִּקֵּשׁ שְׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ."

אפשר לפרש כך: שאלה: מי האיש החפץ חיים? תשובה: אוהב ימים לראות טוב. לראות טוב זו המטרה, ובאמצעות צעדים מעשיים - הלכות שמירת הלשון - יכול כל יהודי לראות את הטוב בזולתו. ראיית הטוב בזולת ובחיים היא המנוע המפעיל את שמירת הלשון.

⁵ ההגדרות מהאתר: החפץ חיים, ר' ישראל מאיר הכהן מראדין www.maxsoftweb.co.il/hh/

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

ה"חפץ חיים" כותב שאדם השומר על הלכות שמירת הלשון הופך בהכרח לאדם טוב יותר, מכיוון שהוא משתדל בכל פעולה מפעולותיו להימנע מלהכאיב ומלהזיק לזולתו, וכשהוא עושה זאת פעם אחר פעם ויום אחר יום - הוא מעצב את אישיותו.⁶

"שמירת הלשון פועלת למניעת כפירה בה'. בהוצאת דיבה (מוציא שם רע) יש חילול ה', שנוהג כאילו אין ה', שהרי בהנהגתו בהוצאת דיבה כפר באמונה בפרהסיא וחילל את אמונת ה' בעיני הבריות בכך שנהג כאילו אין אלוהים חס וחלילה, וכמו שנאמר בפסוק: 'אֲשֶׁר אָמְרוּ לְשִׁנְיָנוּ נִגְבִּיר שְׁפָתֵינוּ אֶתְּנֵנוּ, מִי אָדוֹן לָנוּ' (תהלים י"ב, ה'). 'אשר אמרו' - בהוצאת דיבה אומרים ומפרסמים בזה - 'מי אדון לנו'... (ויש בזה...) התכחשות להנהגה הפרטית... ואוחז באמונת המקרה כאילו והעולם הפקר גמור ולית דין ולית דין. 'שפתינו אתנו - מי אדון לנו'... (וניתכן שיהא האדם נראה כלפי חוץ כמאמין בה', אלא שאמונתו איננה מספיק ברורה ומצוחצחת עד כדי שיוכל לכבוש יצריו מכעס ונקימה ומלשון הרע ורכילות, ובפרט כשנדמה לו שבכך יתבסס מעמדו... אם כן, ירדה תורה לשורש הסיבה שהביאתו לכך, והוא כפירתו בהשגחה העליונה באופן ירוד ביותר... 'מי אדון לנו'... שהוא מינות ממש".⁷

הדיבור הוא הנפש ולכך אין חמור מפגם הפוגע בעצמות הנפש:
"הדיבור הוא נפשו של אדם, כנאמר (בראשית ב', ז'): 'וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה' ותרגמו: 'לרוח ממללא' (מדבר). הרי שהדיבור הוא התבטאות הנפש באופן ישיר. והגוף על כל אבריו נחשב לחיצוניות ביחס לנפש שהיא פנימית, וכשם שאינו דומה מי שניזקק בגדיו למי שניזקק גופו ממש - כן אינו דומה המזיק ופוגם את נפשו באופן ישיר (היינו בדיבור אסור, שהרי הדיבור הוא הנפש) לפוגם ומזיק את אבריו שהמה ביחס לנפש כבגדים ביחס לגוף" (בראשית שם).

שמירה על ערך צנעת הפרט מול ערך חירות האדם וחופש הביטוי

הלכות שמירת הלשון מסדירות את אחת הנקודות העדינות והיסודיות שביחסי אדם וחברה. כשם שכל החירויות של האדם מותנות בכך שלא ייעשה בהן שימוש שיפגע בזולת, כך חירות הדיבור מותנית בכך שלא ייעשה בה שימוש לרעה. ולכן יראה כלשון הרע "המספר בגנות חברו... המספר דברים שגורמים, אם נשמעו איש מפי איש, להזיק חברו, בגופו או בממונו, ואפילו להצר לו או להפחידו" (רמב"ם, הלכות דעות ז', ב'ה'). מול היסוד של חירות האדם עומד הכבוד לצנעת חייו של הזולת ולפרטיותו. בהלכה נאסר לא רק להציץ לתוך חצר הזולת (היזק ראייה), אלא אף לרכל על הזולת ולהפיץ עליו דברים הפוגעים בכבודו או בפרטיותו, אף כשהם אמת, שנאמר: "לא תלך רכיל בְּעַמֶּיךָ" (ויקרא י"ט, ט"ז).⁸

חומרת איסור לשון הרע ועונשו

איסור לשון הרע חמור מהעבירות החמורות ביותר בתורה

⁶ עפ"י הקדמה לספר חפץ חיים, השיעור היומי, הרב שמעון פינקלמן והרב יצחק ברקוביץ

⁷ בים דרך - ויקרא, פרשת מצורע, ב' מאמר נ"ו - חטא הלשון, הרה"ג יעקב ישראל לוגאסי שליט"א

⁸ "חופש הביטוי וצנעת הפרט" פרשת בלק, תשס"ג, גיליון מס' 129. מקור הערך: מיכאל ויגודה, וכן "על לשון הרע ועל הענישה עליה במשפט העברי", נחום רקובר

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

כידוע, חרב בית המקדש הראשון בגלל שלוש העבירות החמורות בתורה: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, ואילו בית המקדש השני נחרב בגלל שנאת חינוס. חז"ל משווים את חומרת שלוש העבירות שבגללן חרב הבית הראשון לחטא לשון הרע, השווה כנגד כולן⁹. חטא זה אף חמור יותר משלוש העבירות מכיוון שבעקבות חורבן הבית הראשון גלינו שבעים שנה, ואילו בעקבות חורבן הבית השני ארכה הגלות ועדיין לא נגאלנו. מתוך כך, כתיקון לחטא שנאת חינוס שבשלו נחרב בית המקדש, עלינו להתעורר באהבת חינוס: "ואם נחרבנו ונחרב העולם עמנו על ידי שנאת חינוס - נשוב להיבנות והעולם עמנו יבנה על ידי אהבת חינוס" (הרב קוק, אורות הקודש ג')¹⁰.

לשון הרע מרחיקה את האדם מה'

בדברי חז"ל נמצא שאין יותר חמור מעוון זה בכל התורה כולה. במדרש כתוב¹¹: "אמר רבי יהושע בן לוי: חמש תורות כתובות במצורע: "זאת תורת נגע צרעת" (ויקרא י"ג, נ"ט) וכד'. ללמדך שכל האומר לשון הרע עובר על חמישה חומשי תורה".

"אור החיים" הקדוש אומר בתחילת פרשת מצורע שאין לך דבר המרחיק את האדם מהבורא כלשון הרע. והרי האדם משתוקק לדביקות בבורא, ומתאמץ וטורח לעשות מצוות מהבוקר ועד הערב בתפילה, בתורה, בחסד ובכל מה שיכול לקרב את האדם לבורא. והנה לשון הרע שהאדם מדבר גורמת לריחוק האדם מבוראו כמו שאין שום עוון שמרחיק כך.

מצאנו בפרשת "תרומה" שה' יתברך מבקש לבנות משכן - "ועשוי לי מקדש וְשִׁכְנֹתִי בְּתוֹכָם" (שמות כ"ה, ח'), ונותן לנו הרגשה שאנו חשובים והוא מעוניין בנו, וכל רצונו בבניית המשכן רק להיות עמנו ובתוכנו, ודבר כזה מחזק אותנו מאוד. הקב"ה רוצה לשכון בתוכנו, ולשון הרע מרחיקה אותו.

משמעות עצומה למילה

"לְכָל מַלְאָה וּמַלְאָה יֵשׁ מִשְׁמָעוֹת עֲצוּמָה, וְכָל דְּבוּר רַע עַל הַזֵּילָת מְעוֹרָר בְּשָׂמִים קְטְרוּגִי, הֵן עַל הַמִּדְבָּר וְהֵן עַל הַמִּדְבָּר"¹². ואכן האיסור בהלכה כולל את כל צורות ההבעה, כדברי ה"חפץ חיים": "איסור זה של לשון הרע הוא בין אם הוא מספר עליו בפיו ממש או שהוא כותב עליו דבר זה במכתבו וגם אין בו חילוק בין אם הוא מספר עליו הלשון הרע שלו בפירוש ובין אם הוא מספר עליו הלשון הרע בדרך רמז, בכל-גווני בכלל לשון הרע הוא". וכן בעויות פה, תנועות ידיים וכדומה.

הקב"ה מתנהג איתנו מידה כנגד מידה על פי התנהגותנו

ה"חפץ חיים" מבאר בספרו "שמירת הלשון": "דכל זמן שישראל נוטרין לשונם ואינם מדברים לשון הרע, ורואים לכף זכות את מעשי זולתם... כן נוהג בהם הקדוש ברוך הוא ואינו רואה בם את הרע שבהם, אולם עוון לשון הרע... חורף דינם לדונם לא רק על חטא הלשון עצמו אלא לגלגל עליהם את כל חטאיהם".

⁹ ערכין ט"ו, א'

¹⁰ מתוך המאמר של הרב יהושע שפירא, "דברו על לב ירושלים" לפרשת ואתחנן באתר ישיבת ההסדר, רמת-גן

¹¹ ויקרא רבה ט"ז, ו'

¹² בים דרך ויקרא, הרה"ג יעקב ישראל לוגאסי שליט"א, פרשת מצורע ב', מאמר נ"ו, חטא הלשון קלקלתו ותקנתו.

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

מכאן שחטא הלשון הוא שמגלגל גם את יתר העוונות, ואפילו עוונות כעבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים לא היו מקטרגים על ישראל, והיה הקדוש ברוך הוא דנם לזכות. הנהגת הקב"ה היא מידה כנגד מידה: "דכשאיין בישראל דלטורין ומוסרים ובעלי לשון הרע, כמו כן סותם הקדוש ברוך הוא פה המקטרג העליון באמור לו: 'סתום פיך מרעה על בני כשם שסותמים המה פיהם מלדבר רע על זולתם, מוחלים זה לזה ומעבירים על מידותיהם'". אולם כשאנו חוטאים בלשון, אזי מידה כנגד מידה ניתן בדין רשות גם למקטרג העליון לדבר סרה על עם ישראל¹³.

עונשו של החוטא

ה"חפץ חיים" בספרו "שמירת הלשון" אומר שהעונש הכתוב בתורה הוא הצרעת, אבל היום שאין מצויה הצרעת, במקומה באה העניות: "עני חשוב כמת, הרי שהמדבר לשון הרע מתמוטטים נכסיו, ומכאן נבוא להקיש את עונש העניות לעונש הצרעת, דכמו שרפואת המצורע מצרעתו היא שלא בדרך הטבע, והוא על מנת שיחזה את האלוקים מבשרו וילמד לבטוח בה', כן העני, שבה לעניות זו מלשון הרע שהוא מהעדד מידת הביטחון כמבואר, כן תרופתו שיפזר ממונו לצדקה, ובכך יחזק את מידת בטחונו בה' בדרכים הנוגדים את הטבע, ואז שב ורפא לו".

לשון הרע לתועלת - מותר

חובת הערבות ההדדית: בספר ויקרא ה', א' כתוב: "אם לא יגיד וְנִשָּׂא עֲוֹנוֹ". מפסוק זה למדו חז"ל¹⁴ שכל היודע מידע מסוים שיש בו כדי להועיל לזולת או לחברה - חובה עליו למסור אותו. לכאורה עומדת חובה זו בסתירה לאיסור לשון הרע, שלפיו אסור לאדם למסור לזולת כל מידע על אדם אחר, אפילו אם זה מידע אמיתי, אלא שכאן מתגלה התפיסה החברתית של התורה בכל הדרה. לא הפרטה, שבה כל אדם דואג לעצמו בלבד, אלא ערבות הדדית לפרט ולכלל. מאמר חז"ל "כל ישראל ערביין זה בזה"¹⁵ אינו רק המלצה או מליצה, אלא חובה חברתית וחברתית.

אסמכתא נוספת למצווה של "אם לא יגיד וְנִשָּׂא עֲוֹנוֹ", לומדים מהפסוק "לא תעמד על דם רֵעֶךָ" (ויקרא י"ט, ט"ז). משמעותה של מצווה זו היא הטלת אחריות על כל אדם המסוגל למנוע נזק מחברו, לגלות אחריות זו, ולעשות הכול כדי למנוע מחברו נזק, בין נזק גופני ובין נזק ממוני. עמד על כך מרן ה"חפץ חיים" זצ"ל (בספרו "שמירת הלשון") וקבע כמה כללים שעל פיהם יש לנהוג במסירת האינפורמציה, ובהם:

- צריך לראות בעצמו ולא לשמוע מאחרים
- צריך לעיין היטב במקרה
- צריך לנסות להוכיח את המזיק, אולי יחזור בו וישיב את הנזק
- צריך שכוונת המספר תהיה לתועלת
- אם יש אפשרות לפתור את הבעיה ללא אמירת לשון הרע, אסור לומר לשון הרע¹⁶

¹³ הרב לוגאסי, שם

¹⁴ גמרא בבא קמא נ"ו, ע"א

¹⁵ מדרש ספרא, ויקרא כ"ו, ל"ז

¹⁶ על פי מאמר של הרב יעקב אריאל: "זכות הציבור לא לדעת" באתר שלו

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

קשיי המצווה והדרכות לקיומה

ה"חפץ חיים" האמין באמונה שלמה כי מצוות לא ניתנו אלא אם אפשר לקיימן. לכן עם כל הקושי העצום הנובע מטבע אנוש, ביקש ללמד שאפשר לנצח את הנטייה הטבעית של האדם לדבר לשון הרע או לפחות לצמצם אותה. בספרי המוסר יש הדרכות רבות כדי להצליח בקיום המצווה, לדוגמה:

- לימוד זכות
- עין טובה ורדיפת שלום
- להתרגל לא להזכיר בכלל שמות של אנשים אחרים
- מסירות נפש
- לימוד מוסר
- לבדוק את עצמך לפני ההתפרצות
- הטבה וחסד דווקא למי שלבך כבד עליו
- לא לשמור בלב
- תפילה

על ה"חפץ חיים"

מדברי הגדולים

מעיד עליו הרב אברהם יצחק הכהן קוק: "קרוב לשני יובלות האיר בעולמנו אור יקרות, אשר רק הדורות הבאים יוכלו לפרט את פרטי הנגהות אשר הופיעו עליו מזיו הקודש של עמוד אור זה, זה היה הגאון הקדוש רבי ישראל מאיר הכהן זצ"ל, שנלקח מאתנו, לדאבון לבנו, ביום כ"ד לירח אלול בשנת תרצ"ג (1933)..."

זאת הייתה נפש מהנפשות היותר מתוקנות. נשמה... שאין לה בעולמה כי אם החפץ הטוב היותר עדין והיותר קדוש שכולו כלול הוא בקשר המוחלט של החיים רק כדי לעשות רצון קונו, לעשות נחת רוח למי שאמר והיה העולם, על ידי הרמת ערך החיים היחידים של עצמו, ועל ידי הרמת החיים הכלליים של עם ישראל כולו. זה היה כל התוכן של חיי הפלאות הקדושים אשר לאיש הגדול הזה, ענק הצדק והחסד. חפץ פנימי להועיל אל הכלל, לזכות את הרבים. זה היה קבוע בנפשו בתור עמוד החיים שלו.

הלב הקדוש והטהור הזה נצבט ממש מרוב צער כאשר חש בחושו הבריא, את האומללות שבחיים. ביחס להפקרות הנוראה השולטת בחיי החברה בנוגע לאיסורים החמורים שבתורה הנוגעים לטהרת הדיבור ואיסורי רכילות ולשון הרע בייחוד, ולא היה מוצא מנוח בנפשו עד אשר עלה בידו ליצור את יצירתו הקדושה הראשונה שעל שמה נקבע שמו הגדול לדורות הוא הספר המקודש "חפץ חיים" הכולל הלכות איסור לשון הרע ורכילות לפרטיהם באופן מעובד ומדויק עם מבוא נפלא ורב ערך, וכולו הוא הלכות פסוקות מבוססות על יסודות חזקים ממקורות התלמודים הבבלי הירושלמי התוספתא הספרא והספרי ודברי הראשונים עמודי ההוראה ועם זה ביאור ערוך במשא ומתן ישר להראות את המקורות שמהם שאב את כל דבריו על פי יסוד ההלכה...

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

ועם זה ידיו היו נטויות עד ימי הזקנה המופלגה ועד בכלל לכל דבר החזקת התורה שבה היו כל מעיניו, ובזריזות של נוער נסע במהירות מיוחדת לכל המקומות אשר נועדו לחזק בהם על-ידי מפעלים ואסיפות את עמודי התורה וחיזוק הישיבה.

אלה הדברים הנם רשמים קצרים וקלים מאוד מחיי איש הפלאות אשר זכינו להקביל את פניו הקדושים ואשר הדור כולו היה משפע באמת מקדושת חייו ומטהרת מידותיו הנאצלות. ובעוונותינו הרבים נסתם בעדינו האור הגדול הזה. ושמשה של היהדות הטהורה שקעה בהילקח מעל ראשינו עטרת ראשינו הגאון הצדיק הנורא ז"ל. יהי זכרו ברוך ונשמתו תהא צרורה בצרור החיים להמליץ טוב בעדנו ובעד כל בית ישראל להביא לנו את גואל הצדק במהרה בימינו, אמן¹⁷. הרב צבי יהודה היה אומר "שלא לחינם שלח לנו הקב"ה את ה"חפץ חיים" דווקא בדורנו, כדי להכין את ישראל להתחזק בהלכות לשון הרע, שכמעט ולא נודעו עד ימיו, כחלק מן ההכנות לקראת הגאולה".

תולדותיו

ישראל מאיר הכהן מראדין (1838 – 1933), המכונה ה"חפץ חיים" חיבר ספרים רבים. המרכזיים שבהם: "חפץ חיים" ו"שמירת הלשון" - על דיני לשון הרע. "משנה ברורה" - פירוש ל"שולחן ערוך" חלק "אורח חיים".

רבי ישראל מאיר הכהן הגיע לכלל מסקנה כי איסורי לשון הרע ורכילות הם נושא שולי בספרות ההלכתית, בבחינת מצווה שאין לה הופכין, וקשר את התארכותה של הגלות בעבירה על איסורים אלה.

לדעתו, בהעדר ספר המרכז את ההלכות בנושא זה נתמוטט העניין מכל וכל, כי ממילא הורגל האיש לדבר כפי שיזדמן שיצא מפיו, ולא להתבונן בו מתחילה פן דבר זה נכנס בכלל איסור רכילות ולשון הרע¹⁸. לכן חיבר בתחילה בעילום שם, ורק לאחר שנים הרבה בשמו, את ספר ההלכה "חפץ חיים", בבקשו לרמוז לפסוק במקרא: "מִי הָאִישׁ הַחֲפֵץ חַיִּים אֲהֵב יָמִים לְרֵאוֹת טוֹב? נָצַר לְשׁוֹנָה מֶרֶע וּשְׁפָתָיו מִדְּבַר מְרָמָה" (תהילים ל"ד, י"ג-ט"ו).

הספר יצא לאור בראשית שנות השבעים של המאה ה-19. כעבור שנים אחדות כתב את ספרו "שמירת הלשון", כשהוא רומז לפסוק במשלי כ"א, כ"ג: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ - שֹׁמֵר מִצְּרוֹת נַפְשׁוֹ", שעניינו דברי חז"ל בתחום זה. מאז נכרך שמו של ה"חפץ חיים" במאבק בלשון הרע. נוסף על ספרים אלה חיבר ספר על המצוות הנוהגות בזמן הזה - על טהרת המשפחה, על הדרכות לנידחי ישראל ועוד. הוא היה פוסק הלכה מובהק, וכתב פירוש "משנה ברורה" ל"שולחן ערוך" חלק "אורח חיים". הפירוש הכולל את דיני היומיום בחייו של האדם היהודי - תפילה, שבת ומועדים, נהיה לאבן יסוד שהכול נזקקים לה¹⁹.

סיום

¹⁷ על ה"חפץ חיים" זצ"ל, מתוך מאמרים - הרב קוק

¹⁸ הקדמה לספר "חפץ חיים"

¹⁹ לפי ויקיפדיה, האנציקלופדיה החופשית

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

אל לנו להירתע ולהרחיק מאיתנו את העיסוק בהלכות שמירת הלשון, אפילו שההלכות נראות כקשות ואולי בלתי ניתנות לקיום מלא. עצם ההשתדלות במצווה חשובה זו (שהיא כלי לחיים טובים וכלי לקבלת הטוב והשפע האלוהי) ואפילו במעט, מביאה את הנושא למודעות שלנו, ועוזרת לנו להכניסה להרגל של קבע בתוך חיינו.

מסופר על עשיר אחד ששמע על ה"חפץ חיים" ובא לבקרו, ורצה לרכוש את כל ספריו. ה"חפץ חיים" הציע לו את כל ספריו - "משנה ברורה", "ליקוטי הלכות", "שמירת הלשון" ועוד הרבה. העשיר קנה הכול מלבד ספר "חפץ חיים" על הלכות לשון הרע. שאל אותו ה"חפץ חיים": "מה דופי מצאת בספרי זה שאינך חפץ לקנותו?" ענה לו אותו עשיר: "חלילה, אלא פשוט איני יכול לקיים ספר זה מכיוון שנסיונות עסקי מסובבות על רכילות ולשון הרע ולא שייך לי לקיים מה שכתוב בזה".

ענה לו ה"חפץ חיים" שעצתו שיקנה ספר זה ויקרא בו, ואם יועיל לו רק בשביל להיאנח בסוף היום על לשון הרע שדיבר אותו יום - כדאי הוא לו! שווה היא אותה אנחה הרבה מאילו לא ייאנח כלל. הרי אף לחרטה בלבד כבר יש משמעות גדולה ועצומה, ובזה כבר נגע במצוות התשובה שמקורה חזרה לאבינו שבשמים, וכל "חזרה" יש לה חשיבות²⁰.

הרבנית קנייבסקי, במכתבה על מצוות שמירת הלשון

"ראיתי כתבה מהרב סגל ממנציסטר זצ"ל, שאומר 'שלא ראה בימיו אדם שלמד כל יום שתי הלכות בשמירת הלשון ולא נושע - הן בילדים, והן בזיווגים, הן ברפואה, הן בפרנסה, והן בחינוך לידם. והבטיח שמי שילמד ב'חפץ חיים', יהיה עורך-דין שלו בשמים".

"ראינו ניסים גלויים מאנשים שקיבלו על עצמם שתי הלכות כל יום ונושעו". היא פונה לציבור הנשים, ומבקשת: "ועכשיו, נקבל כולנו על עצמנו, בלי נדר, ללמוד כל יום שתי הלכות של שמירת הלשון ולהתפלל בכוונה גדולה, כי תפילה היוצאת מן הלב מפה קדוש ששומר על לשונו מתקבלת מיד לפני בורא עולם ומונעת הרבה אסונות וצרות ומביאה ישועות לעולם, ולעתיד לבוא יראו לכל אחד כמה נפלאות, כמה נפשות הציל. ובזכותן נשים ובנות, יקרות וצדיקות, נזכה במהרה לביאת משיח צדקנו בימינו. יהי רצון שהקדוש ברוך הוא ימלא כל משאלות לבן לטובה".

הבטיח הקב"ה שלא ייכנס בבית המקדש של מעלה עד שיעשו ישראל בית המקדש של מטה. וכל זמן שאין אנו מתקנים את מעשינו, לא יוכל בית המקדש להיבנות ואין הקב"ה יכול להיכנס בבית מקדשו של מעלה. ואם כן, תשוב גם עלינו השאלה החמורה: "מדוע תהיו אחרונים להשיב את המלך, מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא, אל ביתו? הגם שסוף יתוקן הדבר בעל כורחנו, אבל למה נהיה אחרונים ועל כל יום ויום שאנו מתרשלים תיפול השאלה גם עלינו.

על כן, נזדרז נא אנחנו כולנו, כל אחד ואחד, לעקור שנאת חנם ועוון לשון הרע מאיתנו, ואז ישוב המלך מיד אל ביתו, וכל אחד שימהר לתקן הדבר יזכה זכות גדולה.

תפילה לשמירת הלשון:

"רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, יְהִי רָצוֹן מִלְפָּנֶיךָ,

²⁰ "ביום דרך 'ויקרא', פרשת כי תצא א', מאמר צ"ז הרה"ג יעקב ישראל לוגאסי שליט"א

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

אל רחום חנון שתזכני היום ובכל יום,
לשמוך פי ולשוני מלשון הרע ורכילות ומקבצלתם.
ואזהר מלדבר אפלו על איש יחידי,
וכל שכן מלדבר על כלל ישראל או על חלק מהם,
וכל שכן מלהתרעם על מדותיו של הקדוש ברוך הוא.
ואזהר מלדבר דברי שקר, חנפה, לצנות, מחלוקת,
פעס, גאווה, אונאת דברים, הלבנת פנים, וכל דברים אסורים.
וזכני שלא לדבר כי אם דבר הצריך לענייני גופי או נפשי
ושיהיו כל מעשי ודבורי לשם שמים".²¹

²¹ מרבנו החפץ חיים זצ"ל מספר "חובת השמירה"

בעייה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

טבלה מארגנת לשכבה הצעירה:

חודש שבט - אחריות

חודש	סוגה	היחידה	מטרות	כישור מעשי	מתודה עיקרית
שבט	מניחים סדרות	1. לשונות שונות	למידת ההגדרות של איסורי לשון הרע. מיון ותרגול אירועים מחיי הילדים על פי ההגדרות.	פיתוח היכולת לדבר כראוי במצבים שונים	מדרש. מיון כרטיסי אירועים
	אחריות	2. אחריות לסביבה (לקראת ט"ו בשבט)	פיתוח המודעות ובירור אחריות האדם לשמירה על הסביבה	פיתוח מודעות ותחושת אחריות לדברים המתרחשים בסביבת האדם	א - סביבה נקייה ב - פרחי בר ג - האדם והעץ
	בתורה	3. פרחים ורחים תחת לשונך - כוח המילה	למידה כי מילים יכולות ליצור מציאות, וחויית ההשפעה החיובית שבמילה הטובה	פיתוח היכולת לדבר מילים טובות והימנעות משימוש במילים פוגעות	חצים ופרחים
	מעשה אבות	4. קול ישראל (על רבי יעקב אבוחצירא)	למידת כוח קדושת הלשון בדברים היומיומיים מסיפורי צדיקים.	הקשבה ותגובה לדיבור היוצא מהפה	תכנית רדיו
	אחריות	5. חלוקת תעודות ²²	הבנת משמעות התעודה. איתור תחומים שדורשים שיפור, והפקת לקחים להמשך	פיתוח אחריות התלמיד על מעשיו. תהליך של הפקת לקחים	א - סוגי תעודות ב - תעודה כמשקפת ג - הערכה עצמית
	מתבוננים ובוני	6. קיבלתי סוד	הכרת האיסור לגלות סוד. חשיבות שמירת הסוד בבניית יחסי אמון בין פרטים ובתוך חברה	שמירה על סודות, והבחנה מתי ולמי דווקא חשוב לגלות את הסוד	סיפורים על סודות שונים בין ילדים
	אחריות	7. לגלות את האחרית - גם אני עוזר בבית ²³	פיתוח אחריות התלמיד לסביבתו. ניהול דיבור נכון בין בני הבית	בשיעור עצמו הדגש הוא על יום המשפחה (ופחות על האחריות)	התאמה וחלוקה של מטלות הבית

²² השיעורים על חלוקת התעודות לכיתות ב' וג' חסרים.

²³ יש שני שיעורים בנושא לכיתה ב' במעגל הכיתתי ובמעגל הלאומי. אפשר להשתמש בשיעור למטרות המכוונות לאחריות ולשימוש נכון בדיבור בתוך המשפחה.

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

חודש אדר - נתינה

חודש	סוגה	היחידה	מטרות	כישור מעשי	מתודה עיקרית
אדר		8. חויית הנתינה ²⁴	התנסות בנתינה. שיפור ההרגשה והאווירה כתוצאה מהנתינה. הקבלה שבנתינה	תרגול נתינה	א - לתת זה גם לקבל ב - נתינה לשיפור רגשות ג - כשכולם נותנים...
	מתננים ונתנים	9. מילה טובה או שתיים	רכישת מגוון מילים חיוביות ותרגול כיצד ומתי הן נאמרות	שימוש במילים טובות	תיבת מילים טובות
		10. גלות את הנתינה	הכרת מגוון אפשרויות של נתינה. תרגול חוייתי של נתינה	מודעות לאפשרויות המגוונות של דברים שאני יכול לתת	א - ביגו נתינה ב - לוח התאמת רגשות ג - רביעיות של סוגי נתינה
	מתבוננים ונבנים	11. אני בוחר איך לדבר	תרגול הלכות טהרת הלשון תוך כדי שימוש נרחב במילים חיוביות	פיתוח היכולת לדבר בצורה חיובית, ולהימנע מדיבורים אסורים	משחק רביעיות
		12. נצור לשונך מרע	הבנת הנזק שבאמירת קללות ודברי גנאי (נתינה שלילית)	שליטה עצמית בדיבור שמוציאים מהפה	דמיון מודרך. משחק כדורגל / מחניים
	יחידת סיכום פאלת סיכום	13. שומר פיו ולשונו – שומר מצוות נפשו	קבלת כלים מעשיים כיצד להימנע מלשון הרע לאורך זמן	לקיחת אחריות על הדיבור היוצא מפיו	עצות

²⁴ עדיף לפתוח בנתינה לשמה ולא בנתינה למטרות רווח. השיעור לכיתה ב' טוב יותר בעניין זה.

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

טבלה מארגנת לשכבה הבוגרת:

חודש שבט - אחריות

חודש	סוגה	היחידה	מטרות	כישור מעשי	מתודה עיקרית
שבט	מבנים יסודות מניחים יסודות	1. סוף דיבור במחשבה תחילה	הבנת המושגים: לשון הרע, אבק לשון הרע, רכילות והוצאת שם רע.	יכולת לזהות דיבור אסור.	מיון אירועים לפי הגדרות.
	אחריות 	2. אחריות לסביבה (לקראת ט"ו בשבט)	פיתוח מודעות ואחריות לטבע ולאוצרותיו (משאב/אוצר)	מודעות, אחריות ופעילות ביחס לדברים חיצוניים לאדם.	ד- חסכון במים ה- סביבה בדגש על מחזור ו- קיימות (שימור ופיתוח)
	יחידת פתיחה בפתח	3. המתנה המופלאה	הבנה כי הדיבור הוא מתנת ה' ודיבור אסור הינו כפיות טובה כלפי ה'.	הגברת הרצון לשימוש נכון וטוב במתנת הדיבור	התנסות מטרימה משימות "רוקחות"
	מעשה אבות בני לבנים	4. מי האיש החפץ חיים?	למידה אודות חשיבות טהרת הלשון דרך דמותו של "החפץ חיים"	הגברת המודעות על חשיבות טהרת הלשון.	רוכלים וקונים סיפורים אודות החפץ חיים.
	אחריות 	5. חלוקת תעודות ²⁵	הבנת משמעות התעודה קיום תהליך של הפקת לקחים במישורים האישיים והחברתיים	פיתוח אחריות התלמיד על מעשיו, פיתוח יכולת הפקת לקחים	ד- הערכה מעצבת. ה- תיעוד מחצית ו- הערכות להמשך
	מתבוננים ובונים מתבוננים ובונים	6. אין כניסה ללשון הרע	לימוד על איסור שמיעת וקבלת לשון הרע. תירגול בדיקה ובחינה של דיבורים החשודים באיסור לשון הרע ורכילות.	היכולת לדחות ולהרחיק דיבורים אסורים.	גלאי לשון הרע, מתקן שיקוף ומזוודות.

²⁵ השיעורים על חלוקת התעודות לכיתות ד' ו-ה' חסרים

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

חודש אדר - נתינה

חודש	סוגה	היחידה	מטרות	כישור מעשי	מתודה עיקרית
אדר		7. נתינה מושכלת	התאמה בין הנותן, הנתינה, המקבל והקבלה	נתינה מותאמת	ד- יש לכם מה לתת. ה- לכל אחד הצורך שלו.
		נתינה לחברה	הכרת מגוון של אפשרויות לתרומה לחברה והיכולת והחשיבות שבכך	פיתוח המודעות והיכולת לתרומה לחברה (בעלי חיים, קשישים, ילדים צעירים, איכות הסביבה)	ו- נתינה בעמותות שונות
	מתבוננים ובוני	8. גדור לשונך מרע	לימוד על ממקרים בהם צריך לספר לשון הרע ועל הדרכים בהם צריך לנקוט.	יכולת הבחנה והפעלת שיקול דעת בסיפור לשון הרע לתועלת.	גדר, פתקים מוחבאים.
		9. איסור ניבול פה	הבנה כי ניבול פה וקללות גורם נזק למקלל ולסביבתו	פיתוח דרכי התבטאות חלופית לקללות, בשעת כעס.	השלמת סיטואציות ודף מקורות.
		10. סיפורה של נתינה	שיתוף, פעילות ויישום נתינה בחברה הכיתתית	תכנון פעילות חברתית (פנים כיתתית) של נתינה וישומה	ד- סיפורה של נתינה
		11. לא נופלים ברשת (טהרת הלשון באינטרנט)	התלמידים ילמדו דרכי התמודדות עם סכנות לשון הרע ברשת האינטרנט	גלישה מבוקרת ברשת	מוקדי פעילות מדבקות מחשב
	 פעילות סיכום	12. שומר פיו ולשונו- שומר מצרות נפשו	רכישת "צידה לדרך" כיצד ניתן להימנע מלשון הרע.	קבלת אחריות על הדיבור היוצא מהפה.	עצות

מדריך למורה – טהרת הלשון

על שיעורי טהרת הלשון

מי רוצה סם חיים? מי רוצה סם חיים? מי האיש החפץ חיים... נצור לשונך מרע... מערכי טהרת הלשון מטרתם לצעוד צעד נוסף בדרך לחיים טובים יותר, בפרט ובכלל. אחת ההגדרות הבסיסיות ביותר של האדם היא ביכולת הדיבור שלו כפי שמתרגם אונקלוס "וְיִהְיֶה הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה" (בראשית ב', ז') – "לרוח ממללא", כלומר לבעל כוח הדיבור. שימוש נכון בכוח הלשון יקדמו אותנו לשתי המטרות של שיעורי החינוך שלנו: א. להיות אנשים טובים יותר. ב. שהחברה שלנו תהיה טובה יותר. במהלך השיעורים אנחנו רוצים ללמוד שלושה דברים:

- א. הכוח העצום של הדיבור, כמובן לטובה אך גם לרעה.
- ב. להבין את המהות של האיסורים השונים הכרוכים בדיבור לא טוב.
- ג. לתרגל עם הילדים את הדיבור החיובי ואת ההימנעות מדיבור שלילי.

שיעורים לשכבה הצעירה:

בשיעור **מניחים יסודות** נלמד את ההגדרות הבסיסיות של איסורי לשון הרע מתוך אירועים רלוונטיים לחיי הילדים. בשיעור **בפתח** נחוה את הכוח הגדול של המילים כיוצרות מציאות ונכוון את הילדים למילים חיוביות. בשיעור **מעשה אבות** נלמד על רבי ישראל ורבי יעקב למשפחת אבוחצירא, ונדגיש את הקדושה שהייתה בפייהם מתוך הקפדתם על טהרת הלשון. בשיעור **מתבוננים ובונים** נלמד ונתרגל היבטים נוספים של שמירה על טהרת הלשון: דיבור חיובי, הימנעות מדיבור שלילי, ושמירה על סודות. בשיעור **הסיכום** ננסה להביא לכך שהשמירה על טהרת הלשון תמשיך ותלווה אותנו גם לאחר סיום לימוד הנושא בשיעורי החינוך.

שיעורים לשכבה הבוגרת:

בשיעור **מניחים יסודות** נלמד את ההגדרות הבסיסיות של איסורי לשון הרע מתוך אירועים רלוונטיים לחיי הילדים. בשיעור **בפתח** נחוה את המתנה המופלאה שנתן לנו ה' בכוח הדיבור ובמשמעות המחייבת הנגזרת מכך. בשיעור **מעשה אבות** נעסוק בדמותו של החפץ חיים, אין מילים לתאר את תרומתו ההיסטורית לעיסוק וליישום של שמירת הלשון. בשיעור **מתבוננים ובונים** נלמד ונתרגל היבטים נוספים של שמירה על טהרת הלשון: תרגול של דיבור חיובי, של הימנעות מדיבור שלילי, הבנת המושג של לשון הרע לצורך וזהירות מנפילה בנושא זה של טהרת הלשון גם ברשת האינטרנט. בשיעור **הסיכום** ננסה להביא לכך שהשמירה על טהרת הלשון תמשיך ותלווה אותנו גם לאחר סיום לימוד הנושא בשיעורי החינוך.

טהרת הלשון ואחריות

נושא חודש שבט בשיעורי מפתח הלב הוא אחריות. נדבך חשוב בלימוד טהרת הלשון הוא בהבנת האחריות על היוצא מפי. זהו חיבור חשוב ויסודי וחלק משיעורי טהרת הלשון אנו נוגעים בו.

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

שיעורי מפתח הלב מזמנים לנו עיסוק בשני נושאים העומדים על סדר היום הבית ספרי בחודש שבט. האחד הוא יום ט"ו בשבט, החג בו אנו מדגישים את אחריותנו לסביבה וחלוקת התעודות שגם היא דורשת מאיתנו לקיים תהליך של לקיחת אחריות ביחס להישגים שלנו מן העבר וביכולת להתקדם ביחס לעתיד.

אנחנו רוצים להעמיק גם במושג האחריות. האחריות נובעת מהמשימות ומהתפקידים אותם נתן הקדוש ברוך הוא לכל אחד מאיתנו, ומהשליחות שלנו לבצע אותם. זהו הנדבך הנוסף של מידת האחריות מתוך אמונה, אותו נדגיש גם ביחס לאחריותנו על הסביבה שאינה נובעת רק מהפחד שמא העולם יתקלקל או ייהרס אם לא נשמור עליו. וגם ביחס לאחריותנו כלפי עצמנו וכלפי החברה, לא רק כדי לא לפגוע או כדי לחלק את האחריות באופן הוגן, אלא כי זו השליחות שלנו לחתור למצב טוב יותר, התקדמות אישית במידות ובמעשים טובים והתקדמות חברתית לעולם טוב יותר.

טהרת הלשון ונתינה

נושא חודש אדר בשיעורי מפתח הלב הוא נתינה. הדיבור הוא אחד הכלים המשמעותיים ביותר בהם אנו יכולים לתת לזולתנו. הדיבור הוא אמצעי שלא דורש משאבים רבים וביכולתנו להעניק בעזרתו לזולתנו כמעט ללא גבול.

שיעורי מפתח הלב מזמנים לנו תרגול של נתינה מסוגים שונים ביניהם גם נתינה בעזרת הדיבור. שיעורי טהרת הלשון מלמדים אותנו על האפשרויות השונות של דיבור חיובי ומקדם.

חשוב מאוד להדגיש בזמן העיסוק בנושא זה שהנתינה אינה רק על מנת לקבל. אנחנו נותנים כי אנחנו טובים וזה טוב לתת. כך אנחנו לומדים מהקדוש ברוך הוא שהוא טוב וברא את העולם כדי להיטיב לברואיו. אנחנו מתחנכים לתת בלי חשבון ושלא על מנת לקבל פרס. בגלל שהנתינה היא דבר כה משמעותי לעצם חיינו ברור שאנחנו גם נהנה ממנו ובוודאי גם נרוויח הרבה, אבל הרווח הוא כמובן לא הסיבה ונקודת המוצא לנתינה.

לימוד מעמיק יותר של הנתינה מתוך אמונה יהיה בעזרת ה' בשנה בה יעסקו בנושא 'חסד ונתינה' בשיעורי חינוך מתוך אמונה.

סדנה למורים - קדושת הלשון ושמירת הלשון

רציונאל:

אנו המורים נפגשים לא פעם במצבים שונים שבהם נדרש מאיתנו לספר אודות תלמיד ואולי אף לדבר בגנותו. לעיתים מתבקש אף לברר על מצבם הכלכלי והמנטלי של הוריו כדי ללמוד על המניעים להתנהגות כזו או אחרת, ולגבש דרך פעולה. האם מותר הדבר? ואם כן, באיזה אופן ובאיזה פורום?

האם העיקרון של "לשון הרע לתועלת" יכול להוות הצדקה להעברת מידע ודיבור של לשון הרע בין המורים בכל סיטואציה?

מטרת סדנה זו היא להעלות לדיון נושא אחד בתחום של טהרת הלשון הנוגע בעבודתנו כמחנכים. ננסה לפתוח את הדילמות ולהציע עקרונות אשר יכוונו אותנו לשמור על טהרת הלשון על פי ההלכה. חשוב לציין כי סדנה זו אינה מהווה פסיקה הלכתית ויש לשאול מורה הלכה במקרים שיש התלבטות כיצד לנהוג.

הלכות לשון הרע הם הכלים שהעניקה לנו התורה כדי לעקור מלבנו את הכעס, את המרידות ואת הקנאה, וכדי להסיר מעלנו את המריבות, את הפגיעות ואת המחלוקות. יתרה מזו, שמירת הלשון היא התכנית האלוקית להכשרתנו ביחסי אנוש.

כמו בכל מקום עבודה, חלק ניכר מההתמודדות היום-יומית של המורה הוא ביחסי העובדים (המורים, המזכירה אב הבית וכדומה) בינם לבין עצמם ובינם לבין המנהל. מתוקף תפקידנו כאנשים האמונים על חינוך ילדי ישראל נדרש מאיתנו לשמור על טהרת הלשון ביתר הקפדה, שהרי אווירה טובה של אמון ושלווה בין חברי הצוות היא תנאי בסיסי להצלחה. בסדנה זו ניגע בדילמות הקשורות ליחסי מורה-מנהל וליחסי המורים בינם לבין עצמם.

ההכנות לסדנה:

- יש לצלם את דף המקורות (נספח 1) כמספר המורים.
- יש לצלם ולגזור את כרטיסי האירועים (נספח 2).
- יש להביא פתקיות לכתיבת שאלות.

מבנה הסדנה:

פתיחה: "מעולם לא ראיתי כזו הזנחה" (מליאה)

שלב א': בין מורים לתלמידים (מליאה)

שלב ב': טהרת הלשון בצוות החינוכי (מליאה)

סיכום: אוספים שאלות (עבודה יחידנית)

מהלך הסדנה:

פתיחה: "מעולם לא ראיתי כזו הזנחה" (מליאה)

- נקרא את המקרה הבא:

המורה לעברית נכנסה בהפסקה לחדר המורים כשהיא חיוורת כסיד.

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

"הכול בסדר?" שאל המנהל.
"מעולם לא ראיתי הזנחה כזו!" אמרה.
"במי מדובר?" שאלה אחת המורות שהאזינה לשיחה.
מהקצה השני של החדר צעקה המורה לחינוך גופני שגם היא עקבה אחר המתרחש: "נו, זו בעיה ידועה. ההורים שלה מסרבים כבר שנים לקבל עזרה מקצועית. אני גרה בשכונה שלהם ושמעתי מהעובדת הסוציאלית שגם היא שכנה שלי שאין שיתוף פעולה. מסכנה הילדה, היא גם לא מפסיקה לגרד את ראשה".
"זה עוד כלום לעומת הבגדים המלוכלכים והכריך המעופש" התערבה המורה למלאכה.
"אין מה לעשות" אמרה מחנכת הכיתה שבה נילי לומדת. "אני לימדתי את אחיותיה הגדולות, הן נראו אותו הדבר. מה לא עשיתי? מה לא ניסיתי? אין מה לעשות".
המורה לעברית חשה אי נוחות מהשיחה הציבורית המפורטת אודות התלמידה שכל הנוכחים הכירו. היא ניסתה להסב את השיחה לנושא אחר.
"זה בסדר", אמר המנהל, "אלו דברי לשון הרע לתועלת".
האומנם?

- נשאל:
 - מה דעתכם על אופי השיחה?
 - האם שיחה מעין זו מוכרת לנו?
 - מה לא היה צריך להיאמר ומה צריך היה להיאמר בפורום אחר?
 - האם בדרך זו נפתרה בעייתה של התלמידה?
 - כיצד הייתם נוהגים?
 - מה אומרת ההלכה?
- נאמר: פעמים רבות, מתוך שגרת העבודה או מוצאים את עצמנו מדברים על תלמיד זה או אחר בפורום רחב בלי להקפיד לברור את הדברים. בדרך זו אנו עוברים על הלכות לשון הרע ורכילות. כדי לקיים את ההלכה חשוב להגביר את המודעות וללמוד את ההלכות. בסדנה זו נפגוש מקרים שונים שבהם יש להכריע כיצד ומה לומר. נבדוק את המקרה ונלמד מתוך המקורות כיצד לנהוג.

שלב א': בינינו ובין תלמידנו (מליאה)

- נחלק למורים דפי מקורות (נספח 1).
- נניח כרטיסי מקרים (נספח 2) במרכז השולחן.
- נבקש מכל מורה לקרוא בתורו את אחד מהכרטיסים ונדון: האם הדובר נהג על פי ההלכה. יש להיעזר בדפי המקורות.

שלב ב': בינינו ובין עצמנו (מליאה)

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

- נתאם מראש עם מורים בעלי כישרון משחק להמחזי את חמשת האירועים הבאים בדרך היתולית. לאחר כל המחזה נוודא אם הפרטים במקרה שהוצג הובנו, ונקיים דיון אם הדמות פעלה כשורה וכיצד עליה לנהוג.

גרשון ישב בחדר מורים ואכל את הכריך שלו. לפתע נפתחה הדלת והמורה לספורט נכנס. הוא התיישב ליד גרשון והתחיל לספר לו על הצרות שיש לו עם המנהל (על השחקנים לפרט את "צרות המנהל" בדרך משעשעת).

מה יעשה גרשון?

אבנר ושלוש מלמדים יחד באותה כיתה. אבנר מלמד את הקבצה א' ושלוש את הקבצה ב'. הבעיה היא שכבר פעמים רבות שלום אינו מגיע. הוא שולח הודעת טקסט למורה אבנר ומבחינתו הסיפור סגור - אבנר מלמד את כל תלמידי הכיתה.

לאבנר כבר נמאס מכך שעליו ללמד את כולם, הרי אין זה תפקידו!
"מי יודע עוד כמה פעמים זה יקרה במשך השנה?" חשב לעצמו, "למה שאתמודד לבד? אני הולך לספר למנהל ולבקש שימצא מורה אחר".

האם כך ראוי לנהוג?

רב בית הספר היה עסוק השנה בפרויקט חדש בבית ספר אחר. לא היה לו זמן לבוא לעזור לנו במבצעי החודש על דמויות מופת של רבנים גדולי ישראל. היה לנו קשה לאסוף לבד את המקורות, אבל הוא תמיד אמר שאין לו זמן לבוא אחר הצהריים לפגישות להכנת הנושא. כל כך כעסנו עליו, שאפילו לא הערנו לו על כך, אבל תמיד היה לנו משהוא רע להגיד עליו (לפחות 3 שחקנים "מתלוננים").

האם נהגו כשורה?

המורה ציפי היא מורה חדשה ולמרות זאת קיבלה לחנך את כיתה ד' בנים, כיתה גדולה וסוערת. היא חוזרת כל יום הביתה מותשת ומלאה תלונות על התלמידים ועל המנהל שנתן לה תפקיד כה קשה. לאיציק, בעלה, נוסף תפקיד בחיים - הוא צריך לעזור לה להתמודד ולשמוע את כל תלונותיה.

כיצד על איציק לנהוג?

בכל פעם שאתה זקוק לשירותי המזכירה היא עסוקה בשיחת טלפון חשובה. כל ההפסקה נגמרת לך והיא אינה מסיימת. אתה רוטן ומספר למחנך אחר. הוא מבין ללבך ומספר לך שהצילומים שהמזכירה אמורה לצלם אף פעם אינם מוכנים בזמן. מחנך שלישי עובר, מאזין לשיחה ומוסיף שגם הוא כבר מיואש מלקבל את עזרת המזכירה. אתם מחליטים לכתוב מכתב תלונה למעסיק.

האם נהגתם כשורה?

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
קובץ מרכז
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

- נאמר: ראינו שהדברים אינם פשוטים. מסופר על "החפץ חיים" שהיה ידוע דווקא כאיש שיחה, ולא כשתקן. פעם אחת הבין "החפץ חיים" שהסובבים אותו מתפלאים מעט על שאדם כמוהו, שעסק כה הרבה בשמירת הלשון, הוא איש שיחה המרבה לדבר. הסביר להם ה"חפץ חיים": "לפני שלמדתי את הלכות שמירת הלשון, הייתי נאלץ למלא פי מים ולא לדבר דבר שמא אכשל באיסור לשון הרע או רכילות חס ושלום. כיום, בזכות לימוד ארוך שנים אני יודע לברור את מילותיי ולמצוא את הדברים החיוביים והטובים שאפשר לומר.
- ננסה להציע דרכים מעשיות כיצד נוכל ללכת בדרכו האמיתית של "החפץ חיים". כיצד נוכל ליצור אווירה חברתית ונעימה, לשוחח זה עם זה אודות הדברים החשובים שבהם אנו עוסקים ועם זאת - לשמור ולהתקדם בהלכות טהרת הלשון.

סיכום: אוספים שאלות (עבודה יחידנית)

- נחלק פתקים קטנים ונבקש מכל מורה לכתוב על הפתק שאלות בנושא טהרת הלשון.
- נפנה את השאלות לרב בית הספר.
- נפרסם את התשובות בלוח המודעות בחדר המורים.
- נקריא את התפילה המצורפת לשמירת הלשון (נספח 3) ונתלה אותה בחדר המורים במקום גלוי לעין.

טהרת הלשון - קיצור הלכות לסדנא על-פי ה"חפץ חיים"

"מי האיש הקפץ חיים אהב ימים לראות טוב. נצר לשונך מרע וישפתיך מדבר מרמה. סור מרע ונעשה-טוב בקש שלום ורדפהו" (תהילים ל"ד, י"ג-ט"ו)
מקור איסור לשון הרע הוא בתורה בספר ויקרא (ו"ט, ט"ז) "לא תלך ככיל בעמין". על-פי הרמב"ם איסור לשון הרע כולל ארבעה עניינים: שלושה אסורים מדאורייתא ואחד מדרבנן.

הגדרות המושגים:

איסורים מדאורייתא:

רכילות - אדם א' מספר לאדם ב' שאדם ג' דיבר עליו, דבר שעלול לעורר שנאה ומריבות בין אנשים, אפילו שהם דברי אמת ואפילו שאין בהם גנות.

לשון הרע - מדבר בגנות חברו, או מספר משהו שיכול לגרום לו נזק, צער או פחד, אפילו שהם דברי אמת ואנשים שמורגלים לדבר לשון הרע, נקראים בעלי לשון הרע.

מוציא שם רע - מדבר שקר, בגנות חברו, או אפילו שמגזים או משנה קצת את הפרטים. זה גם כשלא מזכיר את שמו אבל מבינים במי מדובר.

איסור מדרבנן:

אבק לשון הרע - מספר דבר שאין בו גנות גלוי, אך יכול להסב לו בעקיפין נזק, צער או בושה. לדוגמה: דבר שיכול להשתמע בשתי צורות, כמו: שאומר על פלוני שכדאי שיהיה כמו שהוא עתה (ולא כפי שהיה קודם); או שאומר שלא רוצה לספר משהוא עליו וכד'.

הלכות:

לשון הרע דיבורי גנאי:

- o לא יספר לשון הרע, אפילו אמת, ומי שמספר שקר נקרא מוציא שם רע.
- o לא יספר מרצונו, ולא אם מכריחים אותו ואפילו אם אביו מבקש ממנו או רבו.
- o לא יספר גם אם במהלך הסיפור מגנה את עצמו יחד עם חברו.
- o לא יספר גם אם בכך יפסיד את פרנסתו, וגם במקרה שכבודו עלול להיפגע אם ישתוק ולא יסביר.
- o לא יספר בכל צורות הביטוי: בעל פה, בכתב, ברמזים או קריצות, סימנים או עוויות פנים.
- o לא יספר גם בהומור, בשחוק וקלות ראש. מצבים מבדחים הם מקור לכאב וצער למעורבים בהם.
- o לא יספר לשון הרע גם כשלא מזכיר את שם האיש, אבל מתוך הסיפור אפשר להבין.
- o לא יספר על מידות רעות של אדם, ולא יספר שלא מקיים מצוות שבין אדם לחברו או למקום.
- o לא יספר דברים על עברו של האדם אם המדבר או השומע חושבים שהם גנאי לו.
- o לא יספר לשון הרע גם כשברור שהמספר לא עושה זאת מתוך כוונה רעה או רצון להזיק.
- o לא יספר לשון הרע לחבריו וגם לא לבני משפחתו, כולל אשתו, וכן האישה לבעלה. (בהמשך נראה שיש היתר במקרים חריגים בלבד).
- o לא יספר וישמע לשון הרע על קרובי משפחה: אסור לאיש לספר לשון הרע על אשתו או לאישה על בעלה וכן על ילדיהם וגם אח על אחיו. וכן אסור לשמוע לשון הרע מהוריו, ואם ההורים מדברים לשון הרע, צריך למנוע מהם, אבל בדרך של כבוד.
- o לא יספר לשון הרע על ילדים, אפילו שהתורה לא רואה בהם אחראים למעשיהם (במיוחד ביתום).

o לא יספר או יכתוב משהו על ילד העלול לגרום לו נזק. לכן מורה העומד לכתוב הערה שלילית בתעודה על תלמיד, יחשוב קודם בהשפעת ההערה על עתידו של הילד.

על המורה להתנהג בהגינות ובזהירות מרובה כשהוא מוסר דיווח על התלמידים למורה הבא. אם רואה שבנו או תלמידו מתחברים לאדם שמידותיו רעות, יכול להרחיקם בלי לדבר לשון הרע.

o לא יספר לשון הרע על תלמיד חכם, כיוון שעובר בזה גם על ביזוי תלמיד חכם.

החפץ חיים ממליץ שכל בעל בית ירגיל את אנשי ביתו לדון כל אדם לכף זכות ולא למחר לדון לכף חובה. כמו כן אומר שהוא צריך להוכיח את אנשי ביתו, ביד רכה, לא לדבר לשון הרע.

לשון הרע – דיבורים שעלולים להזיק: אסור לספר דבר שיכול לגרום נזק לחברו בגופו, בממונו או אפילו לגרום לו צער או לביישו (לדוגמא - שהוא בעל תשובה) או להפחידו.

אסור לספר דבר שיכול לגרום נזק לחברו, אפילו אם אין בו גנאי (כמו בענייני פרנסה או שידוך).

דיבור לשון הרע לתועלת-שהוא מותר:

דברי גנאי לתועלת: כדי שיהיה מותר לומר דבר ביקורת על אדם, במטרה לעזור לו, צריך שיתקיימו לא פחות משבעה תנאים, ונביא אותם בקצרה:

1. שראה בעצמו ולא שמע מאחרים
2. כשברור לו שיש שם דבר שלילי (או נזק אמיתי)
3. שהוכיח את האדם לפני כן
4. כשהוא מדויק ללא תוספות - בלי הגזמה או שינוי
5. כשכוונתו רק לתועלת ואין לו הנאה כלשהי מכך
6. כשאין לו דרך אחרת לעזור לו
7. כשלא גורם לו נזק (כדאי להתייעץ קודם).

דיבור עם אדם על חסרונותיו של אדם אחר שמנסים לעזור לו, להגן עליו, או על אחרים מפניו או לסייע לאדם ולאחרים ללמוד משגיאותיו, למרות שמזכירים חסרונות או התנהגות שלילית, אין הדיבור הזה נחשב כלשון הרע, אלא הוא דיבור המותר לתועלת.

לגבי תלמידים: מותר להתייעץ עם גורם נוסף במטרה לסייע. מותר לדון עם הורים, מורים, מנהל ועוד במטרה לעזור להם ולקדםם, אבל אסור להגיע לאווירה פתוחה מדי, בה כולם מדברים על כולם בלי הגבלה.

המורה ינהג בזהירות יתרה: לא ימחר לגנות, ישתדל להבין כל מקרה לאמתו, לא יתיימר להגיע למסקנות פסיכולוגיות נמהרות ולאבחון פזיז של המתקשה. התוצאות עלולות להיות הרסניות.

הדיבור המותר צריך להיעשות לתועלת ולא מתוך כעס ותסכול.

המורה צריך להיזהר לא לפגוע בתלמיד שלא בצדק וכן לשקול מראש את התועלת שבפצולותיו.

תמיכה רגשית: אסור לאדם לספר לשון הרע על חבריו וגם לא לבני משפחתו, כולל אשתו, וכן האישה לבעלה. במקרים חמורים וקיצוניים, כשבעל או אישה זקוקים לתמיכה רגשית, בהתמודדות עם קשיים חריגים - מותר להם לספר לבן הזוג את האירועים הקשים שחוו בקשר עם אנשים אחרים. במקרה זה צריך השומע לא להאמין לדברים, ולהיזהר שלא להיגרר ללשון הרע שלא לצורך.

מוגנות ומניעת נזק: הורים ומורים צריכים להבחין במצבים בהם הילד מספר לשון הרע מכיוון שזקוק לעזרה, מול מצבים בהם מספר לשון הרע ללא הצדקה וצורך. חשוב להסביר לילד שחשוב ומותר לו לספר למבוגר על דברים חמורים שפוגעים בו או שיכולים לפגוע באחרים, ואינו עובר בכך על איסור לשון הרע. חשוב לחנך את הילדים לדבר בלי להזכיר שמות, אך לשים לב שלא ימנעו עקב כך לבקש את עזרתו ולקבלה, בשעת מצוקתם.

חינוך ילדים: על ההורים והמורים לחנך את הילדים למודעות לחומרת הלשון, ולעזור להם לפתח רגישות ושליטה עצמית בתחום.

שמיעת הדברים וקבלתם: כשם שמותר לספר לתועלת כך גם מותר לשמוע לתועלת. זה כולל כל מה שעשוי לסייע במניעת נזק והפסד למישהו, או לתקן נזק שכבר נגרם - בתחום הגופני, הכספי, הנפשי או הרוחני. יש לזכור שההיתר לשמוע ולהשמיע לשון הרע לתועלת, אינו מתיר לשומע להאמין ולקבל אותם כאמת. אין לקבל סיפורים ודיווחים של ילדים על אירועים שקרו להם, עם חברים או מורים - כעובדות מוחלטות. יש לשמוע ולהתחשב בגרסתם, אבל יש לבדוק בצורה יסודית וזהירה את הדברים לפני שקובעים עמדה ואף פועלים על פיה.

המספר יכול לעזור לשומע לא להיכשל באיסורי לשון הרע, על-ידי שיקדים לדבריו איזה משפט שמטיל ספק באמיתות המוחלטת של הדברים, ופתיחת פתח לאפשרות של טעות מתוך נגיעה בדבר וכד' (משפטים כמו "יתכן שאני טועה"..."אני לא בטוח בנכונות דברי"..."אני נסער ופגוע"..."וכד'). לא יאמין ללשון הרע אפילו מספר לפני המדובר, ואפילו אם המדובר שומע ושותק. לא יקבל לשון הרע מאדם אחד ואפילו משניים. זה ששניים מספרים זאת זה לא עושה זאת אמין יותר. גם אם יצאה שמועה בעיר על מעשיו של אדם (פורסם ברדיו או בעיתון), מותר לדבר על כך באקראי ובלבד שלא יתכוון לגלות יותר ולהוסיף על הפרסום. אם אדם סיפר לשון הרע על עצמו ועל חברו ביחד, אסור להאמין לו ביחס לחבר, אבל מותר להאמין על המספר עצמו.

סודות: גילוי סוד שהופקד בידו הוא דבר חמור מאוד ונחשב לאבק רכילות, כי חוסר השליטה והפרת הסודיות מביאה לרכילות של ממש. אם נגרם עקב כך גם נזק הרי יש בזה גם לשון הרע. **כיצד יתנהג במקום שמספרים בו לשון הרע?** כששומע לשון הרע יפסיק מיד את הדברים. כדאי לעשות זאת בצורה לא בוטה, אפשר על ידי שינוי הנושא וכדומה. אם אינו יכול לשנות נושא - יתרחק מהמקום.

אם אינו יכול להתרחק - לא יאמין לדברים, יראה מורת רוחו וכעסו על הנאמר, יתעלם מהם ובוודאי לא ייהנה מהם.

הנושא מאוד חשוב וכולל פרטים רבים. יש הלכות רבות וחשובות שלא נגענו בהם, ואיך זיל גמור. כיום ישנם ספרים רבים ונוחים ללימוד קבוע ועקבי של ההלכות, דבר שיכול לשנות את יסודות חיינו וחשוב להכניס את לימוד ההלכות לשגרת החיים.

נזכיר את דבריה של הרבנית קנייבסקי² "הרב סגל מצנצ'סטר זצ"ל כתב שלא ראה בימיו אדם שלמד כל יום שתי הלכות בשמירת הלשון - ולא נשע: הן בילדים, הן בזיווגים, הן ברפואה, הן בפרנסה והן בחינוך ילדים. והבטיח שמי שילמד ב"חפץ חיים", הוא יהיה עורך-דין שלו בשמיים... ראינו ניסים גלויים מאנשים שקיבלו על עצמם שתי הלכות כל יום ונושעו..." ונסיים במדרש: "בני, מה אני מבקש מכם? ...אלא שתהיו אוהבים זה את זה ותהיו מכבדים זה את זה". "וְהָאֵמֶת וְהַשְׁלוֹם אֶהְיֶה" (זכריה, ח', י"ט)

2 מתוך האיגרת לנשים, על חשיבות שמירת הלשון בדורנו וסגולותיה

3 מתוך תנא דבי אליהו רבא פרק כ"ח

נספח 2: כרטיסי מקרים

בישיבת מורים על כיתה ז' המחנכת מעלה לדיון את יעל - תלמידה עם בעיות התנהגות והישגים נמוכים. המורה מספרת על אבא שלא עובד, על קשיים כלכליים שמשפיעים לרעה על מרקם היחסים בין ההורים ועוד, ומקשרת זאת לקשיים של יעל בכיתה.

האם המורה עברה על איסורי לשון הרע ורכילות?

המורה לעברית נכנסה לחדר מורים כשהיא סוערת, לאחר עימות קשה עם יניב - הילד החצוף של כיתה ה'. היא מודיעה לכולם שהיא הולכת לפתור את הבעיה אחת ולתמיד, ולא איכפת לה מההורים החשובים והעסוקים של יניב. הם אף פעם לא מגיעים כשמזמינים אותם, ותמיד לא משתפים פעולה. היא תראה להם את התוצאות ותסלק אותו לשבוע מבית הספר.

האם עברה על איסורי לשון הרע ורכילות?

המחנך ביקש מהיועצת לכנס ישיבה מורחבת של הצוות הבין מקצועי, לדון בבעיה של דביר מכיתה ג'. דביר גר אצל אמו אחרי הגירושין של הוריו וכבר 3 שנים בבית הספר. הוא קשור מאוד לאביו ויש לו בעיות רגשיות קשות. כל הפניות לאבא להיות בקשר עם הצוות לא נענו, והמורים חסרי אונים מול התנהגותו האלימה. המחנך מאוד טעון כלפי האבא.

האם מותר למחנך במצב כזה להוביל את הישיבה?

הורי שגיא, תלמיד כיתה ח' ביקשו להיפגש עם המנהל. בפגישה הם סיפרו ששגיא לא מרוצה מהמחנך, בגלל שהוא כועס לעיתים קרובות וגם מעליב את התלמידים. ההורים היו מאוד בטוחים בטענותיהם, וראו את הדברים בחומרה רבה. הם העלו את השאלה: האם המורה מתאים לתפקידו או שצריך להחליפו? המנהל הופתע מהדברים ששמע, והבטיח לברר את הדבר. האם ההורים עברו על דיני לשון הרע?

האם המנהל עבר על קבלת לשון הרע?

היום הייתה מריבה גדולה בהפסקה בין שרי לאפרת. שרי לא הפסיקה לבכות גם בשיעור שלאחריו. היא בדרך כלל תלמידה טובה ושקטה, ולעומתה אפרת היא ילדה קצת פרוצה. בהפסקה הבאה ניסתה המורה להרגיע את שרי, אבל זו התקשתה להירגע וטענה כל הזמן שאפרת ילדה רעה, שסתם הרביצה לה, בלי שהיא עשתה לה משהוא רע. המורה אמרה: "אני לא שומעת זה לשון הרע"

האם המורה צודקת?

נספח 2: כרטיסי מקרים

כל המורים חיבבו את גילה. היא תמיד עשתה תעלולים והצחיקה את כולם. הבעיה הייתה שבזמן האחרון היא לעיתים קרובות עוברת את הגבול ומתנהגת בצורה לא נאותה. המורים ישבו בישיבת צוות וחשבו יחד איך אפשר להחזיר אותה להתנהגות תקינה. בישיבה סיפרו המורים סיפורים מצחיקים על גילה ופירטו את המעשים החריגים שלה, מתוך צחוק וחיבה אליה.

האם המורים נהנו כשורה?

מחנך כיתה ו' עבר בחדר מורים בין מורי כיתתו, ושוחח איתם על הילדים המתקשים בכיתה, לאוזני שאר המורים, שגם הם מדי פעם הוסיפו הערות בנושא.

האם המחנך עבר על איסורי לשון הרע?

תלמידי כיתה ד' מתקשים ללמוד עם המורה לאנגלית, בכל שיעור נוצרות בעיות משמעת קשות וגם התלמידים שמתנהגים כשורה אינם מצליחים ללמוד. כבר כמה פעמים ניסו תלמידי הכיתה לשתף את המחנכת בקשייהם, אולם המחנכת טוענת כי זהו לשון הרע ועליהם לפתור זאת בשיחה מול המורה לאנגלית.

האם המחנכת צודקת בדבריה?

השנה התווסף לצוות המורים מורה צעיר למדעים. באסיפת ההורים הרבה מההורים התלוננו על חוסר המשמעת בשיעורו של המורה, המחנכת שמעה חלק מהתלונות והסבירה כי מאחר וזהו לשון הרע יש לפנות אל המורה ואין זה מתפקידה לטפל בכך.

האם המחנכת צודקת?

